

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOLOGICKEJ FAKULTE UNIVERZITY V BELEHRADÉ

Stefana Paunović Rodić – Dalibor Sokolović

*Универзитет у Београду, Филолошки факултет
Univerzita v Belehrade, Filologická fakulta
Studentski trg 3, Beograd (Srbsko)
E-mail: stefanapaunrodic@fil.bg.ac.rs, dalibor.sokolovic@fil.bg.ac.rs*

PAUNOVIĆ RODIĆ, S. – SOKOLOVIĆ, D. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philology, University of Belgrade. In: *Slovenská reč*, 88/3, 336 – 347.

Abstract: The paper deals with the scientific research and publication activities of the Slovakists at the Department of Slavic Studies, Faculty of Philology, University of Belgrade over the last 5-6 years (2018-2023). The article presents a brief history of the Department, which has been dedicated to teaching and research of the Slovak language, literature and culture for 70 years, considering the specific conditions of the status of Slovak as a foreign language in other-Slavic environment. In accordance with the scientific research interests of Belgrade linguists-Slovakists, the article summarizes results of research in the field of sociolinguistics, ecolinguistics, language policy and language planning, cognitive semantics and teaching Slovak as a foreign language. The contribution is dedicated to the perspectives of further research of the Slovak language at University of Belgrade; they are branched into two key areas: 1) streamlining of the Slovak language teaching with regard to the specifics of the study program and 2) profound the current scientific profile of researchers in an international interdisciplinary context.

Keywords: Faculty of Philology, University of Belgrade, Slovak linguistics, sociolinguistics, ecolinguistics, language policy and language planning, cognitive semantics, Slovak as a foreign language.

Článok v skratke:

- Príspevok sa zaoberá vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami oddelenia slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade v období posledných šiestich rokov (2018 – 2023).
- V príspevku sú predstavené stručné dejiny pracoviska, ktoré sa už 70 rokov venuje výučbe a skúmaniu slovenského jazyka, literatúry a kultúry, a to vzhľadom na špecifické podmienky postavenia slovenčiny ako cudzieho jazyka v inoslovanskom prostredí.
- V súlade s vedeckovýskumnými záujmami belehradských lingvistov slovakistov sú v článku zosumarizované výsledky výskumov z oblasti sociolingvistiky, ekolingvistiky, jazykovej politiky a jazykového plánovania, kognitívnej sémantiky a metodiky výučby slovenského jazyka ako cudzieho jazyka v podmienkach srbského vysokoškolského vzdelávacieho systému.
- V závere sa príspevok venuje perspektívam ďalšieho výskumu slovakistického pracoviska na Univerzite v Belehrade, ktoré sú rozvetvené do dvoch kľúčových oblastí: 1) zefektívnenie výučby slovenského jazyka vzhľadom na špecifiká študijného programu; 2) prehĺbenie doterajšieho vedeckovýskumného profilu bádateľov v medzinárodnom interdisciplinárnom kontexte.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je v súlade s koncepciou tematického čísla predstaviť výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít Oddelenia slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade¹ za posledných 5 – 6 rokov, t. j. v rokoch 2018 – 2023.

Na začiatok možno uviesť, že slovakistika na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade má dlhú tradíciu, pričom práve na tomto pracovisku sa začali písať jej dejiny na území Srbska. V roku 2023 sme si tak pripomenuli už 70. výročie od založenia univerzitnej slovakistiky a jej akademického bádania v našich domácich podmienkach. Bohatá tradícia výučby a výskumu slovenského jazyka, literatúry a kultúry na pôde najstaršej a najväčšej univerzity v Srbsku naďalej nachádza svojich nasledovníkov, o čom svedčia aj výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít jazykovedne orientovaných pracovníkov slovakistického oddelenia, ktoré predstavujeme v tomto článku. Ich tvorivá akademická činnosť je do veľkej miery podmienená skutočnosťou, že k slovenčine sa pristupuje z pozície cudzieho jazyka v inoslovanskom prostredí a v kontexte ďalších západoslovanských a východoslovanských jazykov.

Vedeckovýskumné záujmy belehradských slovakistov sú široké. Realizujú sa prevažne v oblastiach sociolingvistiky, ekolingvistiky, jazykovej politiky a jazykového plánovania, slovanských menšinových jazykov v slovanskom, resp. neslovanskom jazykovom prostredí, kognitívnej sémantiky, kontrastívne v slovenčine a srbsčine, a vyučovania slovenského jazyka v srbskom a srbského jazyka v slovenskom prostredí. Naznačený tematický profil lingvistického bádania je prítomný aj v partnerskej účasti belehradských slovakistov na medzinárodných a domácich projektoch.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Slovakistika v Srbsku sa zakladá na dvoch pilieroch, na dvoch vedeckovýskumných a pedagogických centrách, ktorými sú Oddelenie slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade a Oddelenie slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade (porov. príspevok J. Uhlárikovej – E. Zvalenej – Z. Týrovej v tomto čísle). Od samotných začiatkov sú tieto dve pracoviská vzájomne úzko prepojené a takmer neoddeliteľné, no aj napriek tomu majú svoje špecifiká. Tie vyplývajú z ich rozličnej pedagogickej orientácie a zároveň odlišného postavenia slovenského jazyka v oboch spomínaných prostrediach. Na Oddelení slovakistiky v Novom Sade sa slovenčina vyučuje ako materinský/rodný jazyk príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine, kde je slovenčina jedným z úradných jazykov. Na Katedre slavistiky

¹ Porov. webové sídlo pracoviska.^[1]

Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade sa k výučbe slovenského jazyka zasa pristupuje z pozície cudzieho jazyka v inoslovanskom prostredí a v prepojení s inými slovanskými jazykmi, t. j. so širším kontrastívnym slavistickým zámerom.

Univerzitná slovakistika v Srbsku sa zrodila práve na Univerzite v Belehrade a jej dejiny siahajú až do akademického roka 1952/1953, keď Michal Filip nastúpil na miesto lektora českého a slovenského jazyka na Katedre východoslovanských a západoslovanských jazykov vtedy ešte Filozofickej (neskôr Filologickej) fakulty.² Práve v 50. rokoch 20. storočia v Belehrade študovali niektorí zo zakladateľov novosadskej slovakistiky, a to napríklad Daniel Dudok, Mária Myjavcová či Michal Týr.

Slovakistika v Belehrade sa začala intenzívnejšie rozvíjať po príchode Želmíry Spasić na miesto domáceho lektora slovenského jazyka v roku 1981. Potom, počas 80. a 90. rokov, na belehradskú slovakistiku ako hosťujúci profesori prichádzajú vyučovať významní slovakisti, profesori z Nového Sadu: Miroslav Dudok, Michal Harpáň, Michal Týr, Juraj Glovňa (počas svojho pôsobenia na mieste lektora slovenského jazyka a kultúry v Novom Sade). V súčasnosti sú to Adam Svetlík a Zuzana Týrová. Nemenej sa na budovaní belehradskej slovakistiky podieľali aj kontraktuálni lektori zo Slovenska, ktorí na Katedru slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade začali prichádzať po založení lektorátu slovenského jazyka a kultúry v akademickom roku 1998/1999. Menovite sú to Marta Gáfriková, Emil Horák, Juliana Beňová (v dvoch cykloch) a Helena Ľos Ivoríková.

Súčasný slovakistický kolektív na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade tvoria Zuzana Čížiková (mimoriadna profesorka, absolventka Oddelenia slovakistiky Univerzity v Novom Sade) a bývalí študenti belehradskej slovakistiky: Dalibor Sokolović (mimoriadny profesor), Stefana Paunović Rodić (docentka), Ana Marić (odborná asistentka) a zároveň Radoslav Raffaj (kontraktuálny lektor).

Za sedemdesiat rokov existencie belehradskej slovakistiky vyštudovalo spomínaný odbor vyše 160 absolventov, z toho okolo 140 skončilo štvorročné bakalárske štúdium a vyše 20 aj magisterský stupeň. Od roku 2015 boli obhájené tri dizertačné práce.

V roku 2023 Oddelenie slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade oslávilo 70. výročie univerzitnej slovakistiky v Srbsku a 25. výročie lektorátu slovenského jazyka a kultúry na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade. Pri tejto príležitosti sa v dňoch 19. – 21. apríla 2023 uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Slovakistika v súvislostiach: tradícia a perspektívy*. Na podujatí vystúpilo takmer 80 odborníkov a odbor-

² Viac o rôznych aspektoch dejín slovakistiky na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade pozri Буњак 2002; Соколовић 2002; Пауновић Родић 2016; Пауновић Родић – Соколовић 2017; Чížикова 2013, 2017.

níček z oblasti slovakistiky, prevažne zo Slovenska, ale aj z Poľska, Českej republiky, Nemecka, Rakúska, Maďarska, Slovinska, Chorvátska, Bulharska a Srbska. Výstupom z konferencie je zborník prác (Пауновић Родић – Raffaj 2023), ktorý je rozdelený do troch tematických častí. Prvá sa venuje jazykovedným štúdiám. Druhý okruh predstavujú príspevky z literárnej vedy a kulturológie. Posledná časť sa zameriava na otázky týkajúce sa vyučovania slovenského jazyka a literatúry. Ambíciou tohto zborníka je prispieť k prehĺbeniu a rozšíreniu slovakistického bádania v medzinárodnom meradle.

3. VEDECKOVÝSKUMNÁ A PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ

Na slovakistike v Belehrade pôsobia dvaja lingvisti slovakisti – Dalibor Sokolović a Stefana Paunović Rodić.

3.1. Dalibor Sokolović sa zaoberá prevažne sociolingvistikou, ekolingvistikou, otázkami jazykovej politiky a jazykového plánovania a postavením slovanských menšinových jazykov v slovanskom, resp. neslovanskom jazykovom prostredí. Týmto témam sa venoval aj v posledných rokoch, čo ilustruje jeho publikačná činnosť (Dragičević et al. 2021; Pałys – Sokolović 2020; Sokolović 2023; Соколовић 2018, 2020a, 2020b). Vzhľadom na zámer tohto prehľadu predstavíme výsledky jeho vedeckovískumnej činnosti orientujúcej sa výlučne na slovenský jazyk.

V príspevku *Krótki przegłąd historyczny slowackiej prasy mniejszościowej w Wojwodinie* [Krátky prehľad dejín slovenskej menšinovej tlače vo Vojvodine] (Sokolović 2022) sa zmieňuje o slovenskom jazyku ako o jednom z piatich úradných jazykov vo Vojvodine, ktorý sa oficiálne používa v dvanástich vojvodinských obciach a zároveň aj v publicistike, jazykovede, literárnej vede, historiografii, práve, poľnohospodárstve a v iných oblastiach. Pripomína, že v roku 1919 vznikla v Báčskom Petrovci (vo Vojvodine) tlačiareň Kultúra, kde sa tlačili všetky publikácie (knihy, noviny, časopisy) písané v slovenčine. Táto tlačiareň zohrala veľkú úlohu v rozvoji celej slovenskej komunity vo Vojvodine a od roku 2007 pôsobí pod názvom Slovenské vydavateľské centrum. D. Sokolović sa ďalej bližšie venuje tlačeným médiám v slovenskom jazyku vo Vojvodine, ktoré začali vychádzať v polovici 19. storočia. Všíma si vydávanie časopisov Dolnozemský Slovák (1902 – 1919) v Novom Sade a Národná jednota (1920 – 1941) v Báčskom Petrovci a týždenníka Hlas ľudu, ktorý začal vychádzať po vojne a nachádza si svojich čitateľov dodnes. Okrem toho si vši- ma začiatky Rádía Nový Sad, ktoré od roku 1949 vysiela v slovenskom jazyku (popri programoch v srbčine, maďarčine, rusínčine a rumunčine), a slovenskej redakcie Televízie Nový Sad, ktorá od roku 1975 dodnes vysiela v slovenskom jazyku štyri hodiny týždenne. Autor v článku poukazuje na „sklon k sebaizolácii“ slovenskej tlače v otázkach menšinových komunít a na znižovanie úrovne interkulturalizmu: etnické komunity vo Vojvodine žijú vedľa seba, ale bez skutočného priameho dialógu.

Štúdia *Словачко-српски билингвизам у Војводини: историјски преглед* [Slovensko-srbský bilingvizmus vo Vojvodine: historicky prehľad] (Соколовић 2020b) sa venuje slovensko-srbskému bilingvizmu príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine. Autor rozoberá tri jeho aspekty. Najprv predstavuje základné demografické charakteristiky slovenskej komunity vo Vojvodine. Následne stručne vysvetľuje, aké formy slovensko-srbský bilingvizmus počas svojho vývoja vytvoril a aká je ich štruktúra z lingvistického hľadiska. Nakoniec z historickej perspektívy ponúka prehľad vývojových fáz slovensko-srbského bilingvizmu vo Vojvodine. Posledná časť predstavuje ústredný segment práce a v ňom autor sústreďuje najdôležitejšie informácie o historických a spoločensko-politických faktoroch, ktoré vplývali na formovanie slovensko-srbského bilingvizmu v jeho súčasnej podobe.

V roku 2020 D. Sokolović publikoval prácu *Преглед историје словачког стандардног језика* [Prehľad dejín slovenského spisovného jazyka] (Соколовић 2020a). Táto publikácia predstavuje systematický pohľad na dejiny slovenského spisovného jazyka a je prvou akademickou príručkou tohto typu v srbskom jazyku. V prvom rade by mala slúžiť ako východisková učebnica pre študentov slovenčiny a iných slavistických odborov vo vysokoškolskom predmete dejiny slovenského jazyka. Autor hľadá odpovede na nasledujúce otázky: 1) ako slovenská spoločnosť formovala svoj spisovný jazyk, obohacovala ho a prispôbovala rôznym funkciám, 2) aké vnútorné a vonkajšie jazykové faktory a akým spôsobom ovplyvnili vývoj spisovného slovenského jazyka, 3) ktoré ďalšie jazyky sa na území dnešného Slovenska používali v rozličných historických obdobiach a 4) ako kontakt s týmito cudzími jazykmi ovplyvnil štruktúru a zmeny v spisovnej slovenčine. Pri periodizácii vývinových etáp slovenského spisovného jazyka sa autor do veľkej miery opiera o výsledky súčasnej slovakistiky. Počiatočné etapy určuje podľa dominantných osobností a kodifikačných snáh (Ľudovít Štúr, Anton Bernolák, jazyková reforma), neskoršie podľa historických udalostí, ktoré poznačili vývoj slovenskej spoločnosti (založenie Matice slovenskej, prvá svetová vojna atď.). Vývinové etapy sú doplnené úvahami o období po vzniku samostatnej Slovenskej republiky až po súčasnosť. Súčasťou knihy sú aj ukážky textov z jednotlivých období formovania spisovného jazyka a register osobných mien.

3.2. Stefana Paunović Rodić sa zameriava na otázky kognitívnej sémantiky, kontrastívne v slovenčine a srbčine, a na problémy vyučovania slovenského jazyka v srbskom a srbského jazyka v slovenskom prostredí.

Štúdia *Женственост у словачкој и српској језичкој слици света* [Ženskost' v slovenskom a srbskom jazykovom obraze sveta] (Пауновић Родић 2018a) predstavuje kognitívnu konfrontačnú analýzu konceptu ženskosti v súčasnom slovenskom a srbskom jazyku. Prostredníctvom tohto konceptu autorka v kontexte výskumu rodových stereotypov odpovedá na otázku, aký je obraz ženy v slovenskej a srb-

skej lingvokultúre, a nepriamo aj na otázky, kto je žena a čo žena robí. Keďže ženskosť je komplexný pojem, konfrontačná analýza ukázala, z ktorých prvkov sa skladá v oboch skúmaných lingvokultúrach a ktoré z týchto prvkov vystupujú ako ústredné v sledovanom jazykovom materiáli. Analýza sa realizovala na slovníkovom, frazeologickom a paremiologickom materiáli, na príkladoch z elektronických korpusov modernej slovenčiny a srbčiny, ako aj na výsledkoch voľného asociačného testu. Výskum sa začal zmapovaním parémii, ktoré ukázali, že v tradičnej slovenskej a srbskej lingvokultúre sa ženskosť vnímala rovnocenne: ako súbor vlastností, ktoré by dievča vhodné na manželstvo malo mať, resp. aké by malo byť (porov. *pät' P*). V súvislosti s touto štruktúrou štúdia ďalej sledovala zmeny v konceptualizácii ženskosti vzhľadom na zmenené sociálne podmienky a postavenie ženy v modernej spoločnosti. Autorka konštatuje, že tieto zmeny, aspoň na základe analyzovaného jazykového materiálu, nie sú veľmi výrazné. Slovná zásoba slovenského aj srbského jazyka vyčleňuje citlivosť, nehu a príťažlivosť ako základné prvky konceptu ženskosti, čím sa profiluje aj rola ženy ako matky a manželky (stereotyp heterosexuality). Hoci cudnosť (nevinnosť a vernosť) v slovníkoch nefiguruje ako základný atribút ženskosti, asociatívny experiment ukázal, že výraz *čestná žena* sa najčastejšie používa v zmysle „žena, ktorá si nepoškvrnila česť nemorálnym správaním“, čiže neudržiavala sexuálne vzťahy mimo manželstva, t. j. že sexuálna (ne)aktivita, pasivita je stále kritériom hodnotenia „skutočnej, ženskej ženy“. Takto definované prvky konceptu ženskosti potvrdzuje aj ich živá frazeologizácia. Ženy sú teda krajším, nežnejším a slabším pohlavím a tieto črty možno považovať za ústredné a kategoricky odlišné (v porovnaní s maskulinitou) prvky komplexného konceptu ženskosti v slovenskej a srbskej lingvokultúre (napr. slov. *pôvab, jemnosť, citovosť* – srb. *привлачност, нежност, осећајност*).

V príspevku *Концепт женствености у тесту слободних асоцијација* [Koncept ženskosti v teste voľných asociácií] (Пауновић Родић 2018b) autorka metódou deskriptívnej štatistiky štruktúrovala a potom komentovala 7 633 reakcií na 34 (z celkového počtu 100) podnetov (po 17 podnetov na test v slovenskom jazyku a na test v srbčine) asociatívneho experimentu, ktorý sa uskutočnil koncom roka 2015. Na experimente sa zúčastnilo 213 respondentov zo Slovenska (s materinským jazykom slovenským) a 236 respondentov zo Srbska (s materinským jazykom srbským). Keďže pri lingvistickom výskume sa metóda asociačného testu používa len ako pomocná, autorka sa pri analýze údajov opierala o predchádzajúci výskum (Пауновић Родић 2018a) realizovaný na frazeologických, paremiologických, slovníkových a iných jazykových materiáloch na tému ženskosti v slovenskom a srbskom jazykovom obraze sveta, resp. v rámci širšieho výskumu stereotypu ženy v jazykovom obraze sveta Slovákov a Srbov (Пауновић Родић 2019). V odpovediach respondentov sa v najväčšej miere potvrdili výsledky získané predchádzajúcou analýzou

(Пауновић Родић 2018a). Ústredným prvkom ženskosti bolo predovšetkým materstvo v oboch skúmaných jazykoch, ale aj jemnosť a citovosť. V odpovediach respondentov obidvoch skupín sa cudnosť a vernosť vyskytli na periférii, no predsa boli stále prítomné. Skutočný význam zdôrazňovania vernosti ako prvku ženskosti sa zvýraznil až v porovnaní s reakciami na podnety s lexémou slov. *muž* a srb. *мушкарац*, pretože sa mužom, najmä v odpovediach srbských respondentov, pripisuje aktívna (hetero)sexualita a sklony k nevere. Väčší význam krásy pri hodnotení ženy bol zaznamenaný u slovenských respondentov, pričom obraz ženy ako dobrej gazdinky si viac cenia srbskí respondenti. Vo výsledkoch asociačného experimentu v srbskom jazyku sa žene vo väčšej miere pripisuje sila ako pozitívna vlastnosť než vo výsledkoch testu v slovenčine. Aj keď sa sila ukázala ako výrazný rozlišovací prvok mužskosti a ženskosti, na základe odpovedí srbských respondentov by sa skôr dalo povedať, že žena by mala byť silná, ale muž by mal byť ešte silnejší. Pri analýze výsledkov asociačného experimentu sa vo väčšej miere než v prípade iného predtým analyzovaného jazykového materiálu ukázali rozdiely vo vnímaní ženy v srbskej a slovenskej spoločnosti a tie by mohli inšpirovať ďalšie výskumy v tomto smere.

V príspevku *O kognitívnej lingvistiky a podobných prístupoch v srbskej a slovenskej lingvistiky* (Paunović Rodić 2020) sa autorka venuje otázke definovania a klasifikovania súčasných lingvistických poddisciplín z oblasti kognitívnej lingvistiky a lingvokulturológie. Vychádza zo skutočnosti, že výskum jazykového obrazu sveta je v centre záujmu kognitívnej lingvistiky, ale aj ďalších lingvistických disciplín – etnolingvistiky, lingvokulturológie a i. Preto sa tieto v mnohých metodologických aspektoch prelínajú a niekedy nie je možné presne určiť, o ktorú lingvistickú disciplínu ide. Problémy ich vymedzenia nie sú nové a autorka v tomto kontexte predstavuje niektoré prístupy. Prichádza k záveru, že jazyk a kultúra sú symbioticky prepojené: jazyk je súčasťou kultúry, lebo je prostriedkom prenosu takmer každého typu kulturologického výrazu. Kultúra je súčasťou jazyka, lebo jazyk formujúci sa v nejakej spoločnosti sa vytvaruje tak, aby spontánne vyjadril aj kultúru danej spoločnosti. Ani jazyk, ani kultúra neexistujú bez človeka, a preto by lingvokulturologické výskumy nemali vynechávať a zanedbávať faktor ľudského reflektovania skutočnosti, ale ani kognitívno-lingvistické výskumy by nemali zabúdať na fakt, že človek nežije izolovane, ba naopak – že práve prostredie, kultúra a medziľudská interakcia vytvárajú ľudskú skúsenosť.

Problémom kognitívnej sémantiky na kontrastívnej úrovni slovenského a srbského jazyka sa S. Paunović Rodić venuje aj v článku *O prijatelju u slovačkoj i srpskoj jezickoj slici sveta* [O priateľovi v slovenskom a srbskom jazykovom obraze sveta] (Пауновић Родић 2021). Cieľom príspevku bolo preskúmať a opísať sémantický obsah stereotypu priateľa na slovníkovom materiáli, v paremiológii

a elektronických korpusoch slovenského a srbského jazyka s osobitným zreteľom na novšie kolokácie: slov. *priateľ na facebooku/facebookový priateľ, priatelja s benefitmi/priatelja s výhodami*; srb. *пријатељ емисије, пријатељ на Фејсбуку, пријатељи с повластицама*. V teoretickom zmysle sa skúma, či negatívnu rovinu stereotypu priateľa tvorí stereotyp nepriateľa, alebo bez ohľadu na slovotvorný vzťah stereotyp nepriateľa má svoj vlastný súradnicový systém a sémantický obsah. Na základe prezentovaného materiálu a jeho analýzy autorka konštatuje, že obrazy priateľov v slovenčine a v srbčine sú si veľmi blízke. Aby sme v týchto dvoch kultúrach mohli niekoho nazvať priateľom, mal by nás mať rád, byť k nám láskavý a poskytnúť nám pomoc a podporu, keď to potrebujeme. Avšak tento pojem zahŕňa širokú škálu medziľudských vzťahov: od príbuzných cez intímne, priateľské, kolegiálne a politické až po veľmi povrchné známosti a iné. V oboch kultúrach sa k ľuďom prístupuje priateľsky s vedomím možnej zmeny úmyslov z priateľských na nepriateľské. Slov. *priateľ a nepriateľ* a srb. *пријатељ a непријатељ* možno opísať ako kontrakoordinované pojmy (kohyponymá), ktorých nadradený pojem (hyperonymum) je *medziľudský vzťah*.

Na tomto mieste spomenieme ešte dva príspevky, ktoré boli venované problému vyučovania deklinácie podstatných mien.

V prvom článku *Deklinácia substantív v slovenčine a srbčine (lingvodidaktický aspekt)* autorky (Paunović Rodić – Ľos Ivoríková 2021) predstavili svoj zámer vypracovať taký prístup k prezentácii slovenskej deklinácie, ktorý by viac korešpondoval s vnímaním jazyka srbských rodených hovoriacich. Autorky si všímajú potrebu novo definovať tertium comparationis, ktoré by sa dalo uplatniť na úrovni celého systému substantívnej deklinácie dvoch jazykov, pretože doterajšie teoreticko-lingvistické opisy daných deklinačných systémov nie sú navzájom kompatibilné. Dôvodom je rozličná funkcia a fungovanie gramatických kategórií v deklinačných systémoch, najmä kategórie rodu, čísla a mužskej osoby. Vzhľadom na rozdiely v kategorizácii deklinačných vzorov na jednej strane a vo fungovaní gramatických kategórií v deklinačných systémoch na druhej strane navrhujú použiť dichotomický princíp pri kontrastívnom opise substantívnej deklinácie, ktorý by bol postavený na horizontálnej a vertikálnej osi. Porovnanie deklinačných typov na horizontálnej osi (teoreticko-lingvistický prístup) sa týka konfrontačného opisu rozdielov v kategorizácii deklinačných typov, a to na základe uplatnenia gramatických kategórií v deklinácii, kým porovnanie na vertikálnej osi (komunikatívny prístup) by malo zdôrazniť rozdiely v koncovkách v rámci deklinačných typov.

V druhom článku *Úsilie o iný prístup k vyučovaniu substantívnej deklinácie slovenského jazyka* autorky (Paunović Rodić – Ľos Ivoríková 2023) predstavili prístup k vyučovaniu substantívnej deklinácie študentov slavistiky (bohemistiky, polonistiky, rusistiky, ukrajínistiky), ktorí slovenčinu študujú ako voliteľný, druhý slovanský jazyk

od piateho po ôsmy semester štvorročného bakalárskeho štúdia na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade. Špecifickosť daného prístupu je podmienená relatívne malým počtom hodín, ktoré treba využiť na splnenie dvoch, zdá sa, protikladných, ale v podstate navzájom sa dopĺňajúcich cieľov – nadobudnúť komunikačné zručnosti a dôkladne sa oboznámiť s gramatickými javmi. Študentom sa základná paradigma slovenských podstatných mien graficky predstaví v tabuľke, ktorá sa od tradičného znázornenia substantívnych deklinačných vzorov líši viacerými znakmi. Hlavným je, že v jednej tabuľke sú predstavené všetky základné (nie všetky variantné) koncovky všetkých dvanástich deklinačných typov v oboch číslach. Nejde o bežnú didaktickú prax, lebo študenti sa zvyčajne neučia všetky typy ani všetky pády naraz. Študenti slavistiky, ktorí sa v treťom ročníku začínajú učiť slovenský jazyk a zároveň ovládajú substantívne deklinácie aspoň jedného, a to iného cudzieho slovenského jazyka, majú rozpracované kognitívne mechanizmy, mentálne predstavy, schémy alebo priečinky, do ktorých veľmi rýchlo môžu umiestniť relatívne podobné koncovky.

3.3. Zatiaľ neveľkú časť vedeckovýskumnej činnosti predstavuje účasť na projektoch. Na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade, pokiaľ ide o slovakistické lingvisticky zamerané výskumy, sa zatiaľ realizoval jeden medzinárodný projekt, na ktorom sa ako externá členka tímu zúčastnila S. Paunović Rodić. Išlo o bilaterálny projekt mobility medzi Ústavom srbského jazyka Srbskej akadémie vied a umení a Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV pod názvom *Nové slová – nové médiá – nové tendencie v jazyku a spoločnosti v Srbsku a na Slovensku* (doba trvania 2021 – 2023).³

Uvedený projekt bol iniciačným výskumným zámerom srbsko-slovenského tímu. Cieľom bolo vytvorenie funkčnej, dlhodobo udržateľnej platformy bilaterálneho srbsko-slovenského jazykovedného (sociolingvistického a sociokultúrneho) výskumu. Plánovaným výsledkom bolo nastavenie procesov bilaterálnej spolupráce (režim stretnutí, zdieľanie jazykových databáz, využívanie nástrojov korpusovej lingvistiky), ktoré prinesú synergický efekt výskumu v oblasti južnoslovenskej a západoslovenskej neológie. Na príklade neologizmov sa v rámci projektu poukázalo na to, ako geopolitické faktory a angloamerikanizácia kultúry v slovanskom svete a mediálnom priestore vplývajú na slovnú zásobu jazyka, na jej obohacovanie a zároveň na jej reštrukturalizáciu.

V súčasnosti na belehradskej slovakistike prebieha projekt *Vulnerable Languages and Linguistic Varieties in Serbia* [Zraniteľné jazyky a jazykové variety v Srbsku]^[2] v rámci programu Idey, ktorý financuje Vedecký fond Srbskej republiky

³ Vedúcou koordinátorkou projektu za slovenskú stranu bola Mgr. Jana Wachtarczyková, PhD. a za srbskú stranu prof. dr Marina Nikolić. Ďalšími členmi tímu boli: dr.sc. Siniša Habijanec, PhD., Mgr. Jana Levická, PhD., Mgr. Romana Krolčíková, dr Vesna Đorđević a dr Jelena Janković.

(Фонд за науку Републике Србије).^[3] Jeho hlavným riešiteľom je Ústav balkanológie Srbskej akadémie vied a umení (vedúcou projektu je Dr. Annemarie Sorescu-Marinković) a jednou z partnerských inštitúcií, ktorá sa na projekte zúčastňuje, je aj Filologická fakulta Univerzity v Belehrade. Rady slovakistov reprezentujú D. Sokolović a S. Paunović Rodić.

Vychádzajúc z podkladov k projektu *Vulnerable Languages and Linguistic Varieties in Serbia* sa v posledných desaťročiach ukázalo, že mnohým jazykom, ktorými sa hovorí po celom svete, hrozí vyhynutie. Keďže jazyková rozmanitosť je pre ľudskú existenciu nevyhnutná, výskumníci sa začali zameriavať na jazykovú dokumentáciu, udržiavanie a revitalizáciu, zvyšovanie povedomia o potrebe chrániť jazykové dedičstvo a vytváranie databáz ohrozených jazykov. V prípade Srbska sa tieto databázy značne líšia, a to pokiaľ ide o hodnotenie jazykovej ohrozenosti, a často poskytujú nedostatočné alebo nepresné údaje o jazykových varietách, ktorými sa tu hovorí. Ambíciou projektu je vytvoriť presný nástroj na hodnotenie miery jazykového ohrozenia a zraniteľnosti a aplikovať ho na štatisticky významnú vzorku hovoriacich v Srbsku. Nástroj bude uplatnený na nasledujúce jazykové variety, starostlivo vybrané na základe medzinárodného hodnotenia, ako aj vlastného terénneho výskumu: arumunčina, banátska bulharčina, vojvodinská rusínčina, ladino (židovská španielčina), rómčina, meglenorumunčina, bojášska rumunčina a iné. Výsledkom bude presné posúdenie zraniteľnosti jazykových variet v Srbsku, ktoré by sa v budúcnosti mohlo použiť ako solídna referencia pre akýkoľvek sociolingvistický výskum. Absolútnou novinkou výskumného návrhu je, že sa súbežne s aplikáciou starostlivo koncipovaného sociolingvistického dotazníka budú dokumentovať a archivovať aj rečové vzorky zraniteľných jazykových variet, a to troch generácií hovoriacich.

4. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Charakter predstaveného pracoviska do veľkej miery určuje perspektívy ďalšieho vedeckovýskumného zamerania belehradských lingvistov slovakistov. Potenciál akademického bádania možno rozdeliť do dvoch základných línií.

Prvá sa týka predovšetkým skvalitnenia vyučovania slovenského jazyka, a to vzhľadom na špecifiká študijného programu. Rozumieme pod tým vytvorenie didaktických materiálov, ktoré sa na jednej strane opierajú o tradičnú teoretickú deskripciu jednotlivých jazykových rovín a na druhej strane reflektujú aktuálne výsledky kontrastívnych slovensko-srbských lingvistických výskumov. Cieľom je ich sprístupnenie širšiemu študentskému publiku aj v srbskej jazykovej mutácii ako jeden z efektívnych predpokladov získania nových poslucháčov pre voliteľné predmety zo slovakistiky.

Druhá línia nadväzuje na už realizované vedeckovýskumné činnosti vo vyššie uvedených oblastiach. Ambíciou pracoviska je prehĺbiť a rozvinúť predovšetkým

medzinárodnú spoluprácu so zahraničnými slovakistami a zapojiť výsledky vlastného výskumu do širšieho interdisciplinárneho kontextu stredo európskych lingvistic-
kých bádání.

Literatúra

- ČÍŽIKOVÁ, Z. (2013): Slovakistika na Belehradskej univerzite. In: Pekarovičová, J. – Hargašová, Z. (eds.): *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 22. – 25. októbra 2013 v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 227 – 231.
- ČÍŽIKOVÁ, Z. (2017): K portrétu profesora Michala Filipa. In: Кончаревић, К. (ed.): *Универзитетска славистика: традиције, савремено стање, перспективе*. Београд: Филолошки факултет, 141 – 151. Dostupné na: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2017/unislav/unislav-2017-ch10.pdf
- DRAGIČEVIĆ, R. – SOKOLOVIĆ, D. – ĐURIĆ, M. – AJDAČIĆ, D. (2021): *Slovenska susretanja: jug i zapad*. Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej.
- PAŁYS, P. – SOKOLOVIĆ D. (2020): *Jugosławia wobec Serbołużyczan i Łużyc w latach 1946–1949: Wybór źródeł*. Opole: Instytut Śląski.
- PAUNOVIĆ RODIĆ, S. (2016): Slovenčina pre slavistov na Katedre slavistiky Filologickej fakulty v Belehrade. In: *Acta Rossica Tyrnaviensis. II. Zborník štúdií Katedry rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta, Katedra rusistiky, 410 – 415.
- PAUNOVIĆ RODIĆ, S. (2020): O kognitívnej lingvistike a podobných prístupoch v srbskej a slovenskej lingvistike. In: Kouba, M. – Říha, I. – Sokolović, D. (eds.): „*Pozdrav milý od Polabí k jihu pili!*“. *Slovanská tematika mezi filologií a historiografií*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 269 – 276.
- PAUNOVIĆ RODIĆ, S. – LOS IVORIČKOVÁ, H. (2021): Deklinácia substantív v slovenčine a srbčine: lingvodidaktický aspekt. In: Stričević Kovačević, Z. – Vuksanović Kursar, M. (eds.): *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 6. –7. prosinca 2019*. Zagreb: FF press, 333 – 342.
- PAUNOVIĆ RODIĆ, S. – LOS IVORIČKOVÁ, H. (2023): Iný prístup k vyučovaniu substantívnej deklinácie slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: Mošatová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nien) ako cudzí jazyk v súvislostiach. 3. Zborník príspevkov venovaných výskumu a výučbe. 1. zväzok*, 198 – 210.
- SOKOLOVIĆ, D. (2022): Krótki przegląd historyczny słowackiej prasy mniejszościowej w Wojwodinie. In: Haas, A. – Pałys, P. (eds.): *Wielojęzyczność w przestrzeni publicznej: Śląsk i Łużyce na tle krajowym i europejskim. II*. Opole: Instytut Śląski, 215 – 223.
- SOKOLOVIĆ, D. (2023): Petrażycki's Legacy to the Sociology of Language in the Context of Slavic Studies. In: Fittipaldi, E. – Javier Treviño, A. (eds.): *Leon Petrażycki: Law, Emotions, Society*. New York – London: Routledge, 245 – 278.
- БУЊАК, П. (2002): Словакистичка интересовања професора Ђорђа Живановића. In: *Славистика*, VI, 242 – 250.
- ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. – СОКОЛОВИЋ, Д. (2017): Двадесет година лектората словачког језика на Универзитету у Београду. In: Кончаревић, К. (ed.): *Универзитетска славистика: традиције, савремено стање, перспективе*. Београд: Филолошки факултет, 135 – 141. Dostupné na: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2017/unislav/unislav-2017-ch9.pdf
- ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2018a): Женственост у словачкој и српској језичкој слици света. In: *Зборник Матице српске за славистику*, 94, 39 – 66. Dostupné na: https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/ZMSZS_94.pdf

- ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2018b): Концепт женствености у тесту слободних асоцијација. *Филолошки преглед: часопис за страну филологију*, XLV/2, 125 – 155. Dostupné na: https://fpreglod.fil.bg.ac.rs/pdf/2018_2.pdf
- ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2019): *Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет. Dostupné na: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/12313/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2021): О пријатељу у словачкој и српској језичкој слици света. In: *Славистика*, XXV/2, 93 – 106. Dostupné na: <http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/slavistika/2021-2/slavistika-2021-25-2-7.pdf>
- ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. – RAFFAJ, R. (eds.) (2023): *Словакистика у контексту: традиција и перспективе / Slovakistika v súvislostiach: tradícia a perspektívy / Slovakistics in context: tradition and perspectives*. Београд: Филолошки факултет. Dostupné na: http://doi.fil.bg.ac.rs/volume.php?l=en&pt=eb_book&y=2023&issue=slovak70-2023&i=0
- СОКОЛОВИЋ, Д. (2002): Словакистика на Универзитету у Београду – генеза и перспективе. In: *Славистика*, VI, 251 – 255.
- СОКОЛОВИЋ, Д. (2017): Језичка лојалност и етнојезичка солидарност припадника словачке језичке заједнице у Војводини. In: *Јужнословенски филолог*, 73/1 – 2, 155 – 169. Dostupné na: <https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/handle/123456789/4642/JF1%2073.1-2%20%282017%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- СОКОЛОВИЋ, Д. (2018): У потрази за новом парадигмом језичке политике и планирања мањинских словенских језика. In: Драгићевић, Р. – Брборић, В. (eds.): *Српска славистика: колективна монографија [радони српске делегације на XVI међународном конгресу слависта]*. Том 1, Језик. Београд: Савез славистичких друштва Србије, 381 – 396.
- СОКОЛОВИЋ, Д. (2020a): *Преглед историје словачког стандардног језика*. Београд: Савез славистичких друштва Србије. Dostupné na: https://ssds.org.rs/publikacije_preuzimanje/Pregled_istorije_slovackog_standardnog_jezika.pdf
- СОКОЛОВИЋ, Д. (2020b): Словачко-српски билингвизам у Војводини: историјски преглед. In: Choroś, M. – Pałys, P. (eds.): *Wielojęzyczność w przestrzeni publicznej: Śląsk i Łużyce na tle krajowym i europejskim*. Opole: Institut Śląski, 231 – 246.

Internetové zdroje

- [1] <https://www.fil.bg.ac.rs/sr-lat/katedre/slavistika> (cit. 20. 11. 2023).
- [2] <https://vlings.rs/> (cit. 21. 11. 2023).
- [3] <https://fondzanauku.gov.rs/> (cit. 21. 11. 2023).